

Membrii Asociației au hotărât să comemoreze împlinirea unui sfert de veac de la Unirea Transilvaniei într'o atmosferă de dublă vitregie:

1. O parte era răpită, iar 2. înfăptuitorului acestei Unirii, se zvonise că i se interzisese să vorbească în public. pentru a nu săvârși părea pe nemți.

În aceste condiții, fără publicitate, studenții ardeleni au pregătit sărbătorirea în sala arhiplină a cinematografului "ARO".

Era prima dată când asistam la o astfel de sărbătorire într'o tensiune ce nu mi-o puteam imagina. Vedeam că în sală domnește o neliniște și o fremătă de nerăbdare, când deodată au izbucnit urale nesfârșite și lumea în picioare. De la balcon aveam o priveliște minunată. Vedeam cum prin mijlocul sălii înainta încet un bătrânel salutând în dreapta și în stânga. Era susținut de un "munte" de oameni. Deodată uralele s-au transformat într'un cuvânt rostit sacadat minută în șir: Ma-ni-u, Ma-ni-u, Ma-ni-u, Ma-ni-u, Ma-ni-u. Ajuns în față s'a așezat în primul rând.

Dar ovațiunile nu au încetat. S'a ridicat și a salutat mulțimea.

Dar mulțimea a început să scandeze: VREM CUVANTUL LUI MANIU...

De lângă Iuliu Maniu s'a ridicat Zenobie Păclișeanu și ^{(pe scenă,} suită a relatat despre importanța zilei de 1 Decembrie și rolul jucat în acele împrejurări de Iuliu Maniu al cărui nume a fost de nenumărate ori subliniat cu vii aplauze.

La sfârșitul acestei festivități solemne

Iuliu Majiu s'a mulțumit numai să se ridice și să dea din cap fără să scoată vreun cuvânt. Așa cum a sosit în urale, tot așa a plecat în ovații nesfârșite.

După plecarea lui studenții au ieșit din sala cinematografului și atunci s'a observat că eram înconjuțați de jandarmi care încercau să ne împrășie în grupuri mici. Dar nu a fost posibil. Ca o masă compactă, cântând "Desteaptă-te Române" și alte cântece patri-

otice, sau strigând lozinci pentru eliberarea Ardealului, coloana studentească hărțuită de jandarmi a ajuns până la statuia lui Mihai Viteazu unde se adunase o mulțime impresionată solidară cu durerea celor subjugati.

Pentru mine a fost un contact neașteptat de înăltător cu soarta țării în primejdie. În jurul Crăciunului am auzit vorbindu-se că fuseseră parasutați câțiva "americani" în apropiere de Roșiorii de Vede. Peste 9 luni aveam să aflu că era vorba de grupul celor trei: Ivor Porter, De Chastelain și Silviu Mețianu veniți cu mesaj pentru Iuliu Maniu.

La începutul anului 1944 cursurile la Facultăți se desfășurau normal, fiecare după profilul ei dar sufletele studenților erau răvășite de unele informații ce apăreau în presă în legătură cu atrocitățile săvârșite în teritoriile eliberate: în Bucovina se vorbea de masacrul de la Fântâna Albă și Lunca de lângă Herța, iar despre Basarabia se publicau date arătând gropile comune descoperite pe soșeaua Viilor din Chișinău, cea cu 19 cadavre din cimitirul ortodox din Cetatea Albă și multe altele.

Din Nordul Transilvaniei veneau știri numai pe cale orală. Toate acestea erau comentate în căminele studentesti pline cu refugiați din aceste regiuni sacrificate bunului plac al statelor totalitare, ce urmăreau să introneze o altă ordine, sau mai bine zis dezordine, nu numai în Europa dar și în lume și pentru care deslănțuiseră ucigătorul război mondial.

Ca o preocupare permanentă a cunoașterii evoluției pe fronturile de luptă, în camera mea de la căminul Matei Voievod din București am expus pe perete două hărți mari, una cu planiglobul și alta a României Mari cu ținuturile răpite înconjurate în tricolor.

Mai aveam avantajul că la Universitate audiam prelegerile lui George Brătianu despre Marea Neagră în care se vorbea despre cele 12 năvăliri rusești peste trupul țării noastre în drumul, spre

"omul bolnav" de la Constantinopole. Iar la Istoria Diplomației profesorul Constantin Marinescu (directorul Școlii române din Franța) ne expunea magistral politica marilor puteri din care nu lipsea cea a Rusiei, cu încercările ei de la Petru cel Mare să-și deschidă drum spre mările calde: Marea Japoniei, Oceanul Indian (prin golful Persic) și Marea Mediterană (peste trupul țării noastre prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele).

Seară de seară în fața hărților comentam situația fronturilor după informațiile de la radio Londra sau cele "transpirate" prin ziare. Evenimentele se derulau fulgerător, după ce Italia ceruse armistitiu iar Japonia care ajunsese la portile Australiei, acum înainta ca racul, pierdea atol după atol și arhipelag după arhipelag. De exemplu pentru cucerirea arhipelagului Mariane se organiza se cea mai mare flotă care a existat vreodată în Pacific compusă din 535 vase de luptă plus altele care transportau 128.000 oameni pregătiti cu cele necesare pentru asalt, iar în Birmania se dădeau lupte crâncene cu japonezii hărțuiți de anglo-indienii veniti cu întărituri prin golful Bengal.

La capătul Axei din Europa, dezastrul era și mai mare. Bombardamentele apropiate șterseseră Hamburgul de pe hartă, iar Berlinul se transformase în ruine. Leningradul fusese despresurat și lupte crâncene se desfășurau în centrul Ucrainei, îndreptându-se spre România care intrase deja în sfera de acțiune a aviației americane instalată pe aeroportul de la Foggia, din sudul Italie.

Și noi, eram cu sufletul la gură urmărind dezastrul ce se apropia. La sfârșitul lunii Februarie 1944 ne parvine știrea că persecuțiile și înjosirile românilor continuau cu sălbătici. Peste colegii noștri, studenții teologi de la Cluj au năvălit unghurii, i-au molestat, iar pe episcopul Iuliu Hossu l-au și scuipat. Cu calm dar accentuat, episcopul le-a spus huliganilor:

Acestea sunt mărgăritarele Domnului Isus Cristos.

Tineretea si-a spus cuvântul. Studentii de la Sibiu unde se refugiase Universitatea de la Cluj au protestat prin manifestatii. La fel si Academia comercială refugiata la Brasov. Când vestea a ajuns la noi, în Bucuresti au început frământările asupra modului cum să reacționăm ca solidaritatea noastră să aibă un impact la conducerea statului si un ecou puternic în opinia publică.

În timp ce căminele studentești de la Politehnică, Matei Voievod, al Medicinii, Corpului didactic, Vasiliu Bolnavu si Stănescu erau în fierbere, Asociația Someșană își asumase rolul de organizare a unei mari manifestatii pentru Ardeal, în 11 Martie iar la Căminul Politehnic s'a hotărât ca Vineri 9 Martie 1944 să fie o zi de grevă, iar studentii din Bucuresti să se adune la Facultatea de Drept pentru a decide asupra demersurilor de făcut.

În dimineata de Vineri 9 Martie căminul Matei Voievod era în picioare mai devreme ca de obicei. În grupe compacte ne-am îndreptat spre stația Mătășari unde pasagerii tramwaielor erau anunțați că nu se va opri până la stația Brătianu, iar de acolo la Facultatea de drept. Acei care coborau la stații intermediare erau rugați să aștepte alte garnituri. Si așa în 3-4 garnituri am ajuns la destinație unde ne aștepta o surpriză.

Facultatea de drept era înconjurată de armată și din loc în loc postate cuiburi de mitraliere. Totuși intrarea în Facultate era liberă. Curtea devenise aproape neîncăpătoare. În jurul orei 9 se adunaseră peste 3000 de studenți dirijați de la facultățile respective de colegi special pregătiti să-i convingă de scopul grevei si adunării de solidaritate cu Clujul.

Decanul Rarincescu, încerca să convingă mulțimea să meargă pe stadion pentru a se discuta doleanțele. Un altul din multime a făcut harta Ardelului de Nord si i s'a dat foc în timp ce se propunea să se poarte doliu în semn de solidaritate ^{cu cei în suferință} din cauza atrocităților ce se săvârșeau de ocupații unguri.

Unul scund și îndesat cu ochii injectați, alături de altul deșirat cu un păr rebel și călionțat, insultau și îndemnau să se meargă la legația maghiară și să i se spargă geamurile. Ei nu erau alții decât torsionarii întâlniți după 23 August '44 spărgând instituții și schingiuint în sediul partidului comunist de pe bulevardul Elisabeta (de lângă Piața Kogălniceanu).

Studentii refuzau să meragă pe stadion sub pretextul că vor fi arestați de armată, ~~și că~~ Peste vreo jumătate de oră decanul Rarinescu să apară cu un militar-general - cerând liniște ca să ne vorbească. Dar mulțimea striga, să se urce pe scaun ca să-l vedem, în timp ce pe deasupra capetelor "mergea" din mână'n mână un taburet, pe care s'a urcat ^{în litouă} iar decanul Rarinescu a spus că domnul Constantin Vasiliu - ministrul de interne - vrea să vă vorbească.

Și de la "înălțimea" scaunului ni s'a adresat:

"Domnilor am fost trimis de d-l. Mareșal să vă rog să vă împrășiți și să vă asigur că va avea dumnealui grijă să rezolve problemele ce vă frământă."

Riposta a venit imediat: "Nu, nu, nu plecăm... Nu poate să ne asigure, nu are cuvânt... să vină aici... Frații noștri mor nevinovați... Părintii ne sunt schingiuiți... Jos dictatul de la Viena... Să ni se restituie Ardealul... Să mergem cu toții să ne eliberăm frații subjugati... Nu plecăm..."

Generalul făcea semne disperate să-l ascultăm, dar în zadar.

După câteva minute a reușit să ne spună:

"Domnilor să mergem în Aulă să discutăm. Domnul Mareșal este dispus să primească o delegație pe care d-voastră să o alegeți și care să-i prezinte problemele care vă frământă."

-Nu intrăm în sală că ne arestează.

"Nimeni nu vă arestează" a garantat ministrul de interne.

Între timp am fost informați că pe malul Dâmbovitei se aduna-

seră mașinile pompierilor ca să ne împrăstie în cazul că vom iesi să manifestăm pe străzi, iar pe Calea Plevnei se măriseră efectivele armatei ce înconjura facultatea.

Decanul și ministrul s-au retras și au apărut după vreo jumătate de oră asigurându-ne încă odată că nimeni nu va fi arestat și noi singuri să ne alegem reprezentanții.

În sfârșit am acceptat să intrăm în Amfiteatru.

Pe scenă s'au urcat alături de decan, ministru, colonelul Manolescu (seful siguranței) și din partea studenților Ion Goia, Ion Bărbuș, Borza și încă vreo trei.

După ce s'a arătat dorința maresalului de a primi o delegație, a doua zi Sâmbătă 10 Martie la ora 10 dimineata, Decanul și ministrul s-au retras rămânând numai colonelul Manolescu tot timpul cât s'au ales delegații pentru a doua zi. Printre cei aleși din partea facultăților s-au numărat 17 persoane: Ion Goia, Ion Bărbuș, Mihai Tarția, Nicolae Chișu, Victor Moș, Aurel Ludosanu, Cicerone Ionițoiu, Vasile Bucuroiu, Valeriu Basarabeanu, Tertulian Langa, Naghi, ~~Marin~~ ^{Mărin} ~~Nicolas~~ ^{Nicolas}, Stanescu, Borza, D. Lăzărescu (medicinist) și încă vreo trei.

Cei aleși au rămas să se întâlnească la orele 17 după amiază, la Casa studentească ^{de pe} Calea Plevnei pentru întocmirea Memoriului. Se mai cerea ca Duminică să nu fie împiedecată manifestația.

A doua zi dimineata pe la orele 9 am ajuns la Casa studentească unde am auzit că doi din delegație fuseseră arestați și se dădeau mereu telefoane la Poliție. Pe la orele 10 li s'a dat drumul și au fost aduși cu mașina. Era vorba de Borza și încă unul. Spre ora 11 am plecat ^{la} Președinție unde Piki Vasiliu ne aștepta pe scări. Am fost invitați înătru unde un maior s'a repezit să ne ajute să ne desbrăcăm. Am refuzat și am făcut-o singuri, după cum am refuzat să urcăm cu ascensorul.

La ultimul etaj am fost dirijați spre sala de Consiliu unde am avut surpriza că masa în formă de potcoavă era deja ocupată de vreo patruzeci persoane. Erau profesori universitari (probabil de- cani) , din alte centre universitare fiecare având alături un student, desigur preferat, care-î însoțea.

Noi ne-am îndreptat ostentativ spre fundul sălii unde la cape- tele potcoavei se găseau vreo 20 de scaune asezate pe 3 rânduri. Ne întrebam dacă era cazul să rămânem fiindcă se spusese că ma- resalul vrea să vorbească cu reprezentanții aleși ai studenților.

N'a trecut mult și afară s'a auzit goarna ce anunța onorul și la scurt timp și-a făcut mareșalul Atonescu apariția. A început din capul mesei să dea mâna la rând până a ajuns în dreptul nostru. Noi ca la comandă am făcut un pas înapoi și cred, surprins a ridicat mâna spunând: "Pe dumneavoastră vă salut." și a continuat pe partea cealaltă să strângă mâinile până ce a ajuns din nou în apul mesei, de unde ne-a invitat să ne așezăm.

"Înainte de a începe discuțiile, a spus mareșalul, aș vrea să știu cine a fost persoana care ieri, la Facultatea de Drept, a spus că -am uitat pe frații noștri rămași subjugati din Ardealul de Nord, lăsați pradă schingiuirilor?"

În tăcerea așternută și uimirea împletită cu o oarecare teamă, din mijlocul nostru s'a ridicat un bărbat care stăpân pe sine a răspuns: Eu domnule mareșal și am spus adevărul.

Era Ion Goia, student în vârstă de la Facultatea de drept, care cunoscuse necazurile pribegiei. Privirile celor doi s-au încrucișat de parcă ar fi scăpărat scânteii, arătând hotărâre și dârzenie. Ma- resalul a fost cel care a întrerupt tăcerea ce se așternuse: "Bine am vrut să știu".

-Acum voi da cuvântul ministrului de interne pentru a expune si- tuatia care a dus la evenimentele de ieri de la Facultatea de Drept unde eu și guvernul am fost acuzati că n'am luat atitudine față

de fărădelegile întâmplate la Cluj.

Ministrul de interne a relatat cele petrecute la Cluj împotriva studenților români și de intervenția imediată, dând citire telegramei prin care pe lângă protest se cerea satisfacție din partea guvernului maghiar. Și a continuat:

"Dar dacă guvernul aștepta pe cale oficială răspuns în această problemă, un anume Gavrilă Olteanu, nu a așteptat și în restaurantul Coroana de la Brașov a pus mâna pe scaun și l-a lovit pe consulul Ungariei. Bătaia drept ripostă nu intră în uzanțele de rezolvare a problemelor între state."

În continuare ministrul de interne a dat citire altei telegrame prin care se cerea ca guvernul ungar să-și precizeze punctul de vedere, deoarece nu se primise nici un răspuns.

După această succintă prezentare mareșalul Antonescu a spus:

"Domnilor observați că în preocuparea guvernului nostru a fost și este hotărîrea de a rezolva onorabil acest incident de la Cluj, pentru că nu suntem de acord ca românii rămași sub ocupația străină să fie batjocoriti. Am auzit că ieri ați vrut să ieșiți pe stradă să manifestați pentru cei rămași în Ardealul de Nord. România nu a pierdut din vedere că există români și teritorii românești dincolo de frontierele actuale. Trebuie să știți că astăzi neamul românesc trece prin momente foarte grele, punându-se în joc existența lui. Să aveți încredere în politica pe care o duce guvernul român și să rețineți un lucru, că orice se va întâmpla, neamul românesc, nu va trebui să piară și să aveți încredere că, la cârma țării vor veni oameni preocupați de rezolvarea dezideratelor naționale. Sunt de acord ca mâine să vă manifestați sentimentele de solidaritate cu cei din Transilvania de Nord. Am dat dispoziție ca poliția să fie retrasă de pe traseul manifestatiei. Vă rog să aveți grijă să nu se provoace dezordine, să nu se spargă, să nu se lovească."

Am redat succind ideile principale din cuvântările și interpe-

lării, deoarece notele luate cuvânt cu cuvânt mi-au fost distruse.

Deci studentimea avea șansa "unei manifestatii cu aprobarea guvernului", ceea ce însemna foarte mult ținând seama că cizma străină apăsa pe grumazul nostru iar scopul era acela de a manifesta direct împotriva celor ce voiau să organizeze o nouă ordine în Europa pe spatele nostru.

Duminică la ora 9, studentimea din București era adunată la Casa studentească în număr impresionant de mare, însuflețită și solidară cum nu mai fuseseră văzuti până atunci.

Înăuntru, între inițiatori se purtau discuții "furtunoase" asupra scopului de a se arăta lumii, oarecum timorate, că trebuie o trezire și să ceară hotărât salvarea fraților înstrăinați. Însă o mică parte și nu greșesc dacă numesc pe un D. Lăzărescu, medicinist, și alții câțiva insistau să manifestăm acolo. Am priceput că era vorba de fosti legionari care se temeau de repercursiuni din partea mareșalului.

În această atmosferă de nehotărfire, după un schimb de priviri între Ion Bărbuș, Ion Goia și Mihai Tartia s'a făcut un semn și Aurel Ludosanu a luat steagul în mână strigând: După mine...

Sala a rămas aproape goală, cu vreo 20 de adepți ai lui Lăzărescu.

Restul s'a încolonat afară la miile care așteptau cu nerăbdare să pornească pe drumul afirmărilor studentești.

În jurul orei 10 imensa coloană s'a pus în mișcare pe bulevardul Elisabeta spre liceul Lazăr unde s'a oprit, deoarece de la sediul societății Șomesene (care era în spatele Căminului medicinistilor) a apărut o masă de oameni în costume ardelenesti, cu zeci de preoți, în odăjdii, în jurul lui Ilie Lazăr care s'au așezat în capul coloanei studentesti.

Deci, "Preoți cu crucea'n frunte" au pornit agale spre Calea Victoriei în timp ce strigătele se înălțau până la Cer:

VREM ARDEALUL STRĂMOSESC-JOS DICTATUL DE LA VIENA-
DE LA NISTRU SPRE ARDEAL-